ÜLKEMİZ "FAYANS DEKOR ANLAYIŞI"

Candan DİZDAR*

1. FAYANS NEDİR?

Fransızca FAIENCE'den gelen "fayans" sözcüğü Fransa, Almanya, İspanya ve İskandinav ülkelerinde kalay sırlı seramiğe verilen isimdir. İtalya'da Faenza Maiolica'ları, Hollanda'da Delf Seramiği diye anılan her çeşit seramik de fayansdır. İsmini İtalya'nın Faenza kentinden aldığı söylenen "fayans" ilk kez 17 yy başlarında Fransa'da üretildi[1]. 18.yy'da en önemli merkez Fransa'nın Nevers kentidir.

Ülkemizde fayans sözcüğü dendiğinde 15x15cm ölçülerinde kare veya dikdörtgen levhalar biçiminde hazırlanmış kalınlığı yaklaşık 5,5mm'yi bulan, ön yüzü kalay ya da zirkonlu sır ile camlaştarılmış, arka yüzü sırsız ve gözenekli bir yapı malzemesi olan karolar anlaşılır. Karo fayans genellikle 'ıslak mekanlarda' (banyo, tuvalet, mutfak gibi) duvar kaplaması olarak değerlendirilir. Fayansın hammaddesini KİL, KAOLEN, KUVARS ve FELDSPATLAR oluşturur. Bu hammeddeler çeşitli işlemlerden geçirilip, denenmiş formüller doğrultusunda hazırlanıp karıştırılır.

---

* Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Araştırma Görevlisi

Karo seramik çeşitleri bünye yapısına göre 3 ana gruba ayrılır.

1. Porselen Seramik bünyeler (su absorbsiyonu %0-1 arasındadır) Pişme sıcaklığı 1250-1450 C'dir. Rengi beyazdır.

2. Stoneware Seramik bünyeler (su absorbsiyonu %1-10 arasındadır). Pişme sıcaklığı 1200-1350 C'dir. Beyaz veya renkli olabilir.

3. Earthenware Seramik bünyeler (su absorbsiyonu %10-20 arasındadır). Pişme sıcaklığı 850-1050 C'dir. Pişme sonucu renklidir.[2]

Karo seramiklerin bünyeleri kullanım yerlerine (amaçlarına) göre hazırlanacağından, duvar için hazırlanan bünye ve yer için hazırlanan bünye, pişme derecesi gibi özelliklerde farklılıklar olacaktır. Günümüzde fayans daha çok duvar kaplaması biçiminde algılanmakta zemin için kullanılanlara 'yer karosu' denmektedir. İster zemin isterse duvar için olsun sonuçta bu karolar pres kalıplarda;

a) Yaş Metod,
b) Yarı Kuru Metod,
c) Kuru Metod ile şekillendirilmektedir.[3]

Şekillendirilmesi biten bünye ilk pişirime gönderilir. Ve karoların sırlanarak dekorlanma aşaması başlar.

2.DEKOR NEDİR?

Fayans üretiminde, ya da yer karosu üretiminde, düz bisküvi karoların, beyaz ya da renkli sırlarla sırlanarak yüzeyin su geçirgenliğini azaltmak ve sırlanmış olan bu yüzeye ister pişirim öncesi istersek pişirim sonrasında yapacağımız her türlü yeni renk, doku gibi etkilerle oluşturulan estetik arayışa DEKOR diyebiliriz.

Ham sır üzerine yapılan arayışlar 'Maiolica' adını alırken, tek renk sır

pişirimi yapıldıktan sonra karolar üzerine uygulanan yeni yöntemler farklı adlandırılır ve gruplandırılır. Sır pişirimi yapıldıktan sonra fayanslar şu şekilde dekorlanabilir:

a. **Fırça dekorları,**
b. **Serigrafi dekorlar,**
c. **Çıkartma dekorlar,**
d. **Rölyef dekor.**

a. Fırça Dekorlar

Genellikle Avrupa'dan getirtilen ya da İstanbul Kimya Endüstrisi tarafından üretilen çeşitli renk ve pişme derecesine sahip özel hazır seramik boyaları ile yapılan el dekorudur. El dekorunda, fırçayı kullanan kişinin ustalığı kadar, hazır alınmış fayanslarla atölyelerde kullanılan seramik boyalarının uyuşabilmesi önemlidir.

Birbirinin tıpkı kopyesi kompozisyonlar fırça ile yapılan el dekorunda olanaksızdır. Aynı kompozisyonlar, yapan kişiye göre ya da aynı kişinin çeşitli zamanlarına göre farklılık gösterebilir. Yapım için harcanan emek ve süre seri üretim tekniklerine göre daha uzundur. El dekorunda daha standart bir üretime gitmede, talebe göre bazı yöntemler geliştirilmektedir. Özellikle fabrika ve büyük atölyeler çok satan el dekoru ürünlerinin kompozisyonlarını kontur şeklinde fayansa basarak daha kısa sürede üretilmesine yardımcı olmaktadırlar. Böylece fırça ile sadece konturların içine, istenilen renkler hızlı hızlı doldurulur. El dekorunda çoğunlukla eğitim düzeyi düşük bayan elemanlar az bir ücret karşılığında çalıştırılmaktadırlar.

b. Serigrafi Dekorlar

İpek baskı yöntemi ile fayansların üzerine çeşitli renk ve motiflerin seri şekilde uygulanıp pişirilmesi ile ortaya çıkan dekordur. Ve bu yöntemle çok sayıda üretimin en az maliyet ve kısa sürede üretimi amaçlanmaktadır. Fabrikalarda yaygın olarak kullanılan serigrafi yönteminin üzerinde durulması gereken başlıca noktalar; pahalı bir malzeme olan ipeğin kullanım süresinin uzun tutulabilmesi, boyanın kıvamının iyi ayarlanması,

desenin en az renkle oluşturulabilmesi ve baskının ustalıkla yapılmasıdır.

Ülkemizde tüm fabrikalar ve büyük üretim yapan atölyeler üretimlerinin bir bölümünde serigrafi baskı kullanmaktadırlar. Düz renk fayansa göre serigrafi yapan fayanslar daha pahalıdır.

c. Çıkartma Dekorlar

Özel seramik boyaları ile hazırlanmış genellikle dışalım çıkartmalar su ile kağıdın ayrıştırılıp fayans üstüne yapıştırılır. Havası alınıp iyice kuruduktan sonra fırınlanır. Çıkartma dekorları fırça ve serigrafiye göre daha kolay uygulanmakla birlikte bu dekorlamada da önem verilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Dikkat edilmezse çıkartma çok kolay paralanacağından desen bütünlüğü bozulur. Tek bir seferde ve kusursuzca çıkartma işlemi yapılmaladır. Derecesinde pişirilmediğinde yüzeyde pütürler oluşabilir. Çıkartma dışardan alınması nedeniyle pahalı sayılabilmekle beraber özellikle Toprak Seramik, Çanakkale Seramik ve diğer büyük işletmelerde sıkça kullanılan bir dekorlamadır. Yurt dışında hazır desenlerin getirtilmesi yerine, ülkemizde bu konuda tasarım ve uygulamalar için birimler oluşturulmalı, iş olanakları yaratılmalıdır.

d. Rölyef Dekor

Sır pişirimi yapılmış fayans üzerine özel bir formül ile hazırlanmış, pişirimden sonra yüzeyde rölyef ya da kabartı oluşumu ile yapılan dekorlamadır. Şırınga, fırça, puar gibi alatler kullanılarak oluşturulabilir. Genellikle sıra belli oranda döküm kili ya da kaolen katılarak elde edilebilinir. Küçük atölyelerde, özel sipariş üzerine sıkça yapılmakla birlikte fabrika üretiminde çok sık kullanılmayan dekorlamadır. Maliyet ve işçiliği yüksektir. Rölyef sır ile uyuşmayabilir. Riski fazladır.

3. ÜLKEMİZ FAYANS ÜRETİMİNİN VE DEKOR ANLAYIŞININ TARTIŞILMASI

Çok genel hatları ile de olsa sır pişiriminden sonra yapılan dekorlamaların

ülkemiz üretimindeki durumuna göz atmak hem seramik alanında çalışan kişileri bazı konularda uyarmak, hem de seramik kullanan tüketicileri bilinçlendirmek bakımından önem taşımaktadır.

Ülkemizde fabrikaların yanısıra başta İstanbul, İzmir, Ankara olmak üzere büyük kentlerimizde yoğun bir biçimde fayans dekoru yapılmakta ve hem yurt içi, hem de yurt dışı pazarlarını doldurmaktadır. Çeşit çeşit desenler, çeşit çeşit fiyatlar ve çeşit çeşit kalite ile karşı karşıya kalan tüketici kendi konumuna, bilgisine ve parasal gücüne göre seçimini yapmaktadır. Talep doğrultusunda artan üretimin kalitesi ne yazık ki estetik beğeni düzeyinin düşüklüğünü bizlere göstermektedir.

Büyük parti üretimlerin yapıldığı başta Çanakka'e Seramik Fabrikaları, Toprak Seramik, Ege Seramik ve Söğüt Seramik Fabrikaları ülkemizin gurur kaynağı olmakla birlikte ürünlerinin iç pazarda pahalı oluşu, dışa satımın da üretimlerinin önemli bir bölümünü oluşturması nedeniyle tüketici daha çok küçük atölye üretimine yönelmektedir. Asıl üzerinde durulması gereken konu büyük kentlerimizde faaliyet gösteren küçük atölyelerin tüm Türkiye'ye dağıtılan ürünlerinin gözden geçirilmesi şeklinde olmalıdır.

Kaliteli masse, kaliteli sır ve kusursuz dekorlama özellikle Çanakkkale Seramik'in ürünlerinde tartışmasız biçimde görülmektedir. Toprak Seramik Fabrikası desen bakımından ileri olmasına rağmen İtalyan patentli oluşu, onun üretiminin hem özgünlüğü hem de devamlılığı konusunda şüphe taşımamıza neden olmaktadır.

Kaliteli masse ve 'en güzel beyaz' ünvanını alan Söğüt Seramik Fabrikası fayanslarının desen - motif anlayışının daha çağdaş, özgün olması dilenir.

Fayans üretiminde fayansların geleneksel boyut dışında kullanımı, sırda yenilik, Çanakkkale'nin ürünlerindeki çeşitlilik de dikkat çekicidir. Büyük boyutlu Çanakkale fayans üretimi sırda deformasyon olmayışı önemlidir. Dünya ölçeğinde kalite diyebileceğimiz bu ürünlerin yanısıra ne yazıkki özellikle küçük atölyelerin üretimlerinde hem kalitesiz hem de yaygın bir biçimde sürdürülen kötü desen anlayışını önlemek, kalite ve kalıcılığı esas

alacak ürünlerin oluşturulmasında yol gösterici olmak biz seramikçilerin en önemli görevlerinden biri olmalıdır. Başta üretim yapanlar olmak üzere tüm tüketicilerin bilgilendirilmesi bu konuda ilerlemenin bir basamağı olabilir.

Küçük atölyelerde üretilen dekorlu fayansların hangi pazarlarda, hangi tür tüketicinin rağbet ettiği, başlı başına bir araştırma konusudur. Ancak bu üretilen dekorlu fayansların Anadolu'nun en ücra köşelerinde varlıklı sayılanlarca tüketildiği de bir gizdeğildir. Bugün hangi şehrimize giderseniz gidin özellikle lokantalar, genel tuvaletler bu fayanslarla döşenmiştir. Kimi bayiliklerin üçüncü sınıf fayans üzerine uygulattıkları el dekoru ile maliyeti fazla gösterip karlarını yükseltme yolları olan bu hatalı üretimi engellemek halkımızın layık olduğu kaliteye gösterilecek saygının da kanıtı olacaktır.

KAYNAKÇA

1. "Fayans" Ana Britannica Yayıncılık, Cilt 8, Sayfa 474, İstanbul.
2. Dedeoğlu, Rahmi. "Sır ve Dekorasyon Teknolojisi", Çitosan, Teknik Yayınlar Serisi V, 1987, Ankara.
3. Dizdar, Canan. "Duvar Kaplama Seramiklerinde Maiolica Tekniğinin Uygulanması", H. Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 1991, Ankara.
4. Yıldız, Sadık. "Kaba Seramik Üretim Teknolojisi", Çitosan, Teknik Yayınlar Serisi IV, 1988, Ankara.